

УДК 347.9

УПОВНОВАЖЕНИЙ ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ З ПРАВ ЛЮДИНИ, ЯК ОСОБЛИВИЙ СУБ'ЄКТ РЕЖИМУ ЦИВІЛЬНОЇ ПРОЦЕСУАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

Ярослав МЕЛЬНИК,
кандидат юридичних наук, докторант
Інституту законодавства Верховної Ради України

SUMMARY

The article is devoted to issues of providing security and protection to rights and interests of members of civil procedure by Ombudsman, his procedural status and implementation of representative legal relations. The issues of implementation of Ombudsman's powers on others, in benefits of whose he is not involved in case, but must ensure compliance and protection to their rights because of his official status were analyzed. The correlation between security and protection features of Ombudsman and rights of individuals to eliminate risk in private (civil) law, as spread and effect of these rights in civil procedure was observed. The regime of civil procedural security was analyzed and role of Ombudsman as a specific subject of civil procedural law relations in it was determined.

Key words: civil procedural status of Ombudsman, right of civil procedural security, civil procedural security regime.

АНОТАЦІЯ

У статті розглядаються питання, які стосуються проблем забезпечення охорони та захисту Омбудсменом прав та інтересів учасників цивільного судочинства, його процесуального статусу та здійснення ним представницьких правовідносин. Аналізуються проблеми реалізації Омбудсменом своїх повноважень щодо інших осіб, в інтересах яких він не бере участі у справі, проте повинен за своїм службовим статусом забезпечити дотримання та охорону їхніх прав. Відмічається взаємозв'язок із охоронними та забезпечувальними функціями Омбудсмена та правами фізичних осіб на усунення небезпеки в приватному (цивільному) праві, як і їх поширення та дію в цивільному судочинстві. Аналізується режим цивільної процесуальної безпеки та визначається місце у ньому Омбудсмена, як специфічного суб'єкта цивільних процесуальних правовідносин.

Ключові слова: цивільний процесуальний статус Омбудсмена, право на цивільну процесуальну безпеку, режим цивільної процесуальної безпеки.

Постановка проблеми. Права людини є найвищою соціальною цінністю в будь-якій розвинутій та демократичній правовій державі, у тому числі й в Україні. А їх захист під час здійснення цивільного судочинства повинен одночасно охоплюватися й їх охороною як прав фізичних та юридичних осіб, так й інтересів держави. Проте повноваження такого учасника цивільних правовідносин як Омбудсмен – Уповноважений Верховної Ради України з прав людини (надалі – УВРПЛ) в контексті охорони й захисту, законодавчо визначені доволі неординарно. Адже такий суб'єкт, відповідно до законодавства, повинен забезпечувати та гарантувати не тільки дотримання прав та обов'язків у цивільному судочинстві своїм підопічним, але й забезпечувати щонайменше охорону прав і тим учасниками цивільного судочинства, які діють у такому із протилежними інтересами, не торкаючись при цьому питань захисту спірного права чи то інтересу. Це й зумовлює певну невизначеність та колізійність їх участі в цивільному судочинстві, його ролі та цивільного процесуального статусу. Адже інститут УВРПЛ, насамперед, повинен забезпечувати реалізацію не тільки захисної, але й охоронної функції права, оскільки невиконання своїх повноважень УВРПЛ створюють умови, внаслідок яких режим здійснення судочинства не буде забезпечувати реалізацію своєї мети (ст. 1 ЦПК України), що призводитиме до порушення цивільної процесуальної форми, а відтак і прав та обов'язків учасників цивільних процесуальних правовідносин.

Актуальність теми. Утім, аналізуючи проблемні питання участі у цивільному процесі УВРПЛ, показово слід вказати а те, що питаннями статусу УВРПЛ в тій чи іншій

мірі переймалися деякі дослідники, зокрема: І.П. Тимошевська [13–16], С.С. Бичкова [1, с. 269–270], К.О. Закоморна [3], В.О. Марцеляк [6] та ін. [2; 5]. Однак дослідження інституту Омбудсмена в цивільному судочинстві, на жаль, не були проведені в контексті забезпечення захисту та охорони прав та інтересів, як і в контексті дії режиму цивільної процесуальної безпеки, що є не припустимим. За таких обставин вкрай важливим видається потреба врегулювання даних правовідносин, що вказує на виняткову гостроту піднятої проблематики та нагальну потребу проведення відповідного дослідження.

Мета дослідження. Відтак, метою даного дослідження є визначення специфіки участі Омбудсмена в цивільному процесі як особливого суб'єкта режиму цивільної процесуальної безпеки на предмет правового регулювання охорони та захисту прав учасників процесу. З'ясування цього питання надасть можливість більш повно уявити процесуально-правову природу участі УВРПЛ та його цивільного процесуального статусу.

Виклад основного матеріалу. З'ясовуючи дану проблематику, варто, насамперед, вказати, що у цивільній процесуальній науці устоялося твердження, що метою участі у процесі органів та осіб, яким законом надано право захищати права, свободи та інтереси інших осіб, у тому числі й УВРПЛ, є «сприяння у судовому захисті особам, які внаслідок поважних причин (стан здоров'я, психологічний вік, соціальна незахищеність, важке матеріальне становище) не можуть захистити належним чином самостійно свої права, свободи чи інтереси» [18, с. 147]. За таких обставин їх діяльність полягає у таких основних формах, як: а) здійснення представницьких інтересів, б) звернення до

суду в рамках ініціювання порушення цивільної справи чи то подачі скарги, а також в) подачі висновків до суду [19, с. 322–323]. Відтак видається за очевидне, що кожне із таких повноважень УВРПЛ може бути предметом участі у справі як щодо тих учасників, права яких порушені та представляються УВРПЛ з метою захисту, так і для тих осіб, права та інтереси яких потребують охорони. Адже завдяки цьому забезпечується принцип рівності прав та обов'язків осіб, які беруть участь у справі, який пронизаний матеріальним і процесуальним правом (ч. 1 ст. 1, п. 5 ч. 1 ст. 3, ст. ст. 15–16 ЦК України; ч. ч. 5, 6 ст. 7 СК України; ст. 5 ЦПК України тощо), що, зрештою, покладається на суд.

Однак слід предметно вказати на те, що відповідно до ст. 3 Закону «Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини» від 23.12.1997 р. № 776/97-ВР (надалі – Закон № 776/97-ВР від 23.12.1997 р.) метою парламентського контролю, який здійснює УВРПЛ, є не тільки «... захист прав і свобод людини і громадянина...», але й питання «...запобігання порушенням прав і свобод...», «...запобігання будь-яким формам дискримінації...», а також «...сприяння правовій інформованості населення та захист конфіденційної інформації про особу...» тощо.

Дані положення дістають своє закріплення і в приватноправових відносинах, коли відповідно до ст. ст. 1163–1165 ЦК України, коли перед фізичною особою виникають реальні загрози та небезпека життя, здоров'ю або майну, така фізична особа має право вимагати їх усунення від того, хто її створює, а з огляду на Закон № 776/97-ВР від 23.12.1997 р. і через УВРПЛ у цивільному судочинстві. Таким чином, статус УВРПЛ щодо реалізації охоронних та забезпечувальних ним функцій у цивільному судочинстві дістає свою правову природу, по суті, із «права на процесуальну безпеку» в таких учасників цивільного судочинства.

Відтак, специфіка службового статусу УВРПЛ надає можливість характеризувати його як суб'єкта із доволі спеціальним покликанням, а відтак і метою участі в цивільному судочинстві, яка принципово хоч відрізняється від повноважень прокурора, інших суб'єктів, що визначені в ст. 45 ЦПК України, однак суттєво доповнюється щодо участі у цивільному судочинстві саме охоронними та забезпечувальними функціями не тільки до осіб, яких представляє УВРПЛ, але й до всіх фізичних осіб. Однак форма «забезпечення» та «сприяння» може варіюватися в залежності від характеру потреби охорони та захисту, як в подачі висновку, представництві, вступу в справу тощо.

Відповідно до загальної норми ЦПК України, такої як ч. 1 ст. 5, визначено, що суд, здійснюючи правосуддя, повинен його відправляти на засадах рівності перед законом і судом. Однак рівність перед судом стосується не тільки осіб, які беруть участь у цивільній справі, але й рівність УВРПЛ перед судом. До прикладу, така рівність повинна забезпечуватись у створенні однакових можливостей щодо порядку заміни або усунення від участі у розгляді справи УВРПЛ, порядок щодо якого, на жаль, в ЦПК України детально не виписаний. Проте, на нашу думку, деталізація цивільної процесуальної процедури в даному аспекті є доволі суттєвою.

Адже якщо йдеться про здійснення представницьких функцій УВРПЛ на рівні із особами та в контексті процесуального статусу, які визначені в ст. 45 ЦПК України, то очевидним постає питання і про те, що, насамперед, слід вести мову про ряд процесуальних та матеріальних підстав (випадків), коли УВРПЛ не може брати участі у розгляді цивільної справи або повинен вибути із неї, замінивши іншим представником УВРПЛ, а саме у випадках родинних стосунків, службово-підвладних, морально-етичних тощо.

Адже відповідно до ч. 2 ст. 41 ЦПК України в інституті заміни прокурора визначено, що такий не може бути «...

представником у суді, крім випадків, коли вони діють як представники відповідного органу, що є стороною або третьою особою в справі, чи як законні представники...». Натомість, як бачимо, на УВРПЛ дане правило не поширюється, хоча ряд спеціальних повноважень, що надані спеціальним законом та ЦПК України, даний суб'єкт права може використовувати в цивільному судочинстві, беручи участь у цивільній справі, в якій він не виступає як представник прав людини ВРУ, та за умови застосування аналогії закону в цивільному процесі (ч. 8 ст. 8 ЦПК України), яку вважаємо необхідно суду застосовувати з метою реалізації права на безпеку цивільного судочинства.

Разом із тим з метою забезпечення права на процесуальну безпеку та охорони й захисту прав та інтересів УВРПЛ доволі суттєве процесуально-правове навантаження дістають проблемні питання щодо форми участі УВРПЛ у справі. Адже в залежності від виду провадження у цивільній справі (позовне чи то окреме), категорії цивільної справи тощо, форма їх участі буде відбивати специфічні наслідки на охороні та захисті під час розгляду справи. До прикладу, при представницькій формі УВРПЛ будуть ввірені ті права, які належать тим особам, інтереси яких вони представляють, за виключенням права на укладення мирової угоди (ч. 1 ст. 46 ЦПК України); натомість при подачі висновків в УВРПЛ можливості в повноцінному виконанні своїх службових повноважень (парламентському контролю) щодо охорони та захисту прав буде представлятися очевидно обмеженою, адже в такому разі суд не буде мати процесуальні можливості повідомляти такого суб'єкта про хід та наслідки розгляду цивільної справи через те, що УВРПЛ брав участь із необхідністю подачі відповідного висновку без здійснення функцій по вступу в справу, або ж ініціативи порушення цивільної справи в рамках захисту прав і свобод.

Участь УВРПЛ у цивільній справі в тому чи іншому судовому провадженні може діставати наслідки конфлікту й інтересів сторін.

Так, УВРПЛ у силу його службового, а вслід за цим і процесуального статусу, зумовлює дію режиму цивільної процесуальної безпеки з певною метою – сприяти забезпеченню охорони та захисту при реалізації прав осіб, щодо яких він здійснює представництво інтересів. Однак, як представляється можливим відмітити, його цивільний процесуальний статус у цьому аспекті характеризується певними відмінностями, на відміну від статусу тих осіб, які визначені в ст. 45 ЦПК України, як і, в принципі, від діяльності суду, що полягає у відправленні правосуддя. Це пояснюється тим, що діяльність УВРПЛ спрямовується не на безпосереднє дотримання процедури розгляду і вирішення цивільної справи, відправлення судочинства (щодо суду), чи то таких суб'єктів, як органи місцевого самоврядування – щодо своїх службових чи то делегованих повноважень, або ж прокурора – щодо представництва інтересів держави чи то осіб, яких вони захищають, – а навпаки, головним чином інтересів по дотриманню прав людини (в широкому сенсі), як по суті щодо предмета спору чи то під час безпосереднього розгляду цивільної справи тощо.

Адже відповідно до ст. 4 Закону № 776/97-ВР від 23.12.1997 р.: «...Уповноважений здійснює свою діяльність незалежно від інших державних органів та посадових осіб...», тобто представницькі функції прокурора, органів державної влади, місцевого самоврядування, фізичних та юридичних осіб, та й власне суду, є принципово іншими в силу їхнього ж статусу, інтересів та мети діяльності (функціонування). Хоча функція представництва прокурором інтересів також характеризується функціями щодо усунення загроз порушеного права.

Зокрема варто відмітити, що ч. 3 ст. Закону України «Про прокуратуру» від 14.10.2014 р. № 1697-VII (надалі – Закон № 1697-VII від 14.10.2014 р.) визначено, що «...прокурор здійснює представництво в суді законних інтересів держави у разі порушення або загрози порушення інтересів держави...». Втім, як думається, поєднання інтересів держави та прав людини, а також розподіл повноважень між прокурором та УВРПЛ можуть діставати колізію між собою, бодай спершу на методологічному рівні, в силу конкуренції гілок влади, зрештою, за права людини. Адже ч. 2 цього Закону № 1697-VII від 14.10.2014 р., в якій випиано, що «... прокурор здійснює представництво в суді, ... законні представники або органи, яким законом надано право захищати права, свободи та інтереси такої особи, не здійснюють або неналежним чином здійснюють її захист», не усуває колізії, а навпаки, посилює, в силу того, що поняття «неналежним чином» є оціночним, а сама норма «качуковою».

У процесуальному значенні така незалежність та особливість процесуального статусу пояснюється, на нашу думку, такими специфічними функціями, що притаманні саме УВРПЛ, і цим самим є визначальними, власне, пріоритетними над функціями прокурора. Зокрема в ст. 3 Закону № 776/97-ВР від 23.12.1997 р. визначено, що метою діяльності УВРПЛ є не тільки: 1) «захист прав і свобод людини і громадянина, проголошених Конституцією України, законами України та міжнародними договорами України», але й «додержання та повага до прав і свобод людини і громадянина» у сфері відносин, щодо «реалізації прав і свобод людини і громадянина, між громадянином України, незалежно від місця його перебування, іноземцем чи особою без громадянства, які перебувають на території України, та органами державної влади, органами місцевого самоврядування та їх посадовими і службовими особами» («між юридичними особами публічного та приватного права, а також фізичними особами»); але й 2) «запобігання порушенням прав і свобод людини і громадянина або сприяння їх повненню», «сприяння приведенню законодавства України про права і свободи людини і громадянина у відповідність із Конституцією України, міжнародними стандартами у цій галузі» тощо. У даному випадку саме питання функціональних повноважень УВРПЛ «запобігання», «додержання» тощо (в різних варіантах реалізації прав людини), на нашу думку, формують об'єкт охорони певних прав УВРПЛ, який здійснюється спеціальним суб'єктом, суб'єктом законодавчої гілки влади, який виступає не стільки від імені держави, як від імені народу України – УВРПЛ.

Разом із тим, відповідно до положень спеціального закону, а саме, аб. 2 п. 10 ч. 1 ст. 13 Закону № 776/97-ВР від 23.12.1997 р., УВРПЛ може самостійно вступати в цивільну справу (щодо випадків, коли «захист прав і свобод осіб, які через фізичний стан, недосягнення повноліття, похилий вік, недієздатність або обмежену дієздатність неспроможні самостійно захистити свої права і свободи») з метою захисту прав людини. Однак відкритим у процесуальному значенні залишається питання меж представництва інтересів інших осіб, які здійснюють інші органи, що визначені ст. 45 ЦПК України.

За таких обставин, звісно, фокусуючи спектр зору на таких колізійних питаннях щодо представництва, слід відмітити, що УВРПЛ у рамках захисту таких інтересів входить у правовий конфлікт із процесуальними інтересами тих учасників цивільного процесу, які або вже представляють інтереси осіб у порядку ст. 45 ЦПК України, або ж потребують представництва, але УВРПЛ перебуває на боці іншої особи в даній справі. Адже щодо останнього представляється така обставина, що сутність колізії зво-

диться до того, що коли в учасників процесу будуть виникати питання із порушення прав людини під час розгляду цивільної справи, то у відповідності до ч. 2 ст. 40 ЦПК України УВРПЛ як представнику осіб, в інтересах яких він вже діє, заборонено бути представником щодо інших осіб, права яких порушуються, не визнаються чи то оспоруються, власне, потребують захисту цим суб'єктом.

Варто звернути увагу на забезпечення та охорону УВРПЛ прав, які формують принцип гласності.

Так, відповідно до п. 9 ч. 1 ст. 13 Закону № 776/97-ВР від 23.12.1997 р. УВРПЛ може «...бути присутнім на засіданнях судів усіх інстанцій, у тому числі на закритих судових засіданнях, за умови згоди суб'єкта права, в інтересах якого судовий розгляд оголошено закритим...».

Вважаємо дану норму такою, що входить у колізійність із тими категоріями справи, в яких обмеження принципу гласності цивільного судочинства стосується тих суб'єктів, щодо яких інформація є таємною та підлягає державній охороні. І хоча ст. 32 Конституції України визначено, що «...не допускається збирання, зберігання, використання та поширення конфіденційної інформації про особу без її згоди, крім випадків, визначених законом, і лише в інтересах національної безпеки, економічного добробуту та прав людини». Однак слід звернути увагу на те, що УВРПЛ є службовою особою, має спеціальний статус органа публічної влади, і тому має повноваження на забезпечення прав громадян і під час закритого розгляду цивільної справи. Втім його мета участі дістає своє й відповідне подальше нормативне закріплення серед безпосереднього забезпечення охорони і захисту прав, свобод та інтересів фізичних та юридичних інтересів, а також, у цілому, «інтересів держави» в межах політики по захисту прав людини. Це пояснюється тим, що відповідно до Рішення Конституційного Суду України «...інтереси держави можуть збігатися повністю, частково або не збігатися зовсім з інтересами державних органів, державних підприємств та організацій, чи з інтересами господарських товариств із частково державної власності у статутному фонді.

Проте держава може вбачати свої інтереси не тільки в їх діяльності, але й у діяльності приватних підприємств, товариств...» [11]. УВРПЛ, як представник, що діє на постійній основі від Верховної Ради України в межах її юрисдикції, покликаний забезпечити в суді парламентський контроль за додержанням конституційних прав і свобод людини і громадянина та захист прав кожного на території України, а також і «захист конфіденційної інформації про особу» (ст. ст. 1, 3 Закону № 776/97-ВР від 23.12.1997 р.). А вже відповідно до п. 5 ч. 1 ст. 13 цього Закону – «...5) на ознайомлення з документами, у тому числі тими, що містять інформацію з обмеженим доступом, та отримання їх копій, ... які знаходяться в судах...». Звісно, слід відмежовувати процесуальні питання «ознайомлення із документами» від питань, до прикладу: «...бути присутнім у закритому судовому засіданні...». Адже це може поєднуватися із об'єктами, певною процедурою, специфікою роботи, яка тільки може бути засобом у реалізації службових повноважень осіб у їх діяльності, яка є закритою, і, таким чином, не поєднуватися із правами людини.

Тому співвідношення інтересів УВРПЛ із інтересами держави повинно визначатись у правовий спосіб та з метою «...гарантування в Україні безпеки особи, суспільства і держави від зовнішніх і внутрішніх загроз в усіх сферах життєдіяльності, в тому числі, і в цивільному судочинстві... (преамбула до Закону № 776/97-ВР від 23.12.1997 р.)», об'єктом та захистом яких повинні бути саме права людини. Адже відповідно ст. 4 Закону України «Про основи національної безпеки України» Верховну Раду України, як і суд, віднесено до суб'єктів національної безпеки України

(надалі – Закон від 19.06.2003 р. № 964-IV), а тому виконання забезпечувальних та охоронних функцій права, очевидно, покладено у такий спосіб у цивільному судочинстві і на УВРПД.

Окрім цього в процесі практичної діяльності УВРПД були й вироблені відповідні правові позиції, відповідно до яких наголошується, що «обмеженню доступу підлягає інформація, а не документ. Якщо документ містить інформацію з обмеженим доступом, для ознайомлення надається інформація, доступ до якої необмежений. Це означає, що якщо в документі, який запитується, міститься інформація з обмеженим доступом, у відповідь на запит надається документ, з якого шляхом ретушування вилучено таку інформацію» [7, с. 11]. Отже, суд під час здійснення цивільного судочинства та, до прикладу, під час ознайомлення особи, яка бере участь у справі із матеріалами справи, повинен вжити відповідних заходів належним чином, надавши при цьому частково ознайомитися із інформацією із обмеженим доступом як таких осіб, так і УВРПД.

Висновки. Отже, режим цивільної процесуальної безпеки щодо такого учасника цивільного процесу як УВРПД в цивільному судочинстві полягає у тому, щоб такий суб'єкт за своїм цивільним процесуально-правовим та службовим статусом, а також в силу наданих йому законом повноважень забезпечував охорону та захист прав людини на будь-якій стадії та категорії цивільних справ, видах цивільного судочинства і, що головне, – щодо всіх осіб, які беруть участь у справі. Це дає можливість віднести УВРПД до квазі-суб'єктів цивільного процесу, які завдяки своїм повноваженням повинні виступати «коректорами» дотримання прав людини в цивільному судочинстві, і причому не залежно від того, на чиему боці такі особи виступають. Адже режим цивільної процесуальної безпеки надає їм можливість відстоювати права та інтересів не тільки самої людини, але й суб'єктів публічного та приватного права (юридичних осіб), держави, що зрештою координує та спрямовує останніх на забезпечення та охорону саме прав людини в цивільному судочинстві.

Таким чином, можливо виділити й суб'єктивне цивільне процесуальне право УВРПД на забезпечення безпеки учасників цивільного процесу, зміст якого полягає у тому, що такий має повноваження забезпечення охорони прав осіб, в інтересах яких бере участь у цивільній справі, а також і тих осіб, які беруть участь у розгляді цивільної справи, інтереси яких або не є спільними, чи то не входять у предмет спору. Разом із тим повноваження з приводу його цивільного процесуального статусу зводяться до того, що УВРПД є суб'єктом процесуальної безпеки, оскільки реалізовує правову політику інтересів держави по забезпеченню охорони та захисту прав людини в цивільному судочинстві в зв'язку із «сприянням і забезпеченням функцій судовою владою»,* з дотриманням верховенства права.

У рамках приведення цивільного процесуального законодавства у відповідність, виходячи із викладеного, на нашу думку: а) ст. 40 ЦПК України потрібно доповнити частиною 3 такого змісту – «3. Положення ч. 2 цієї статті не поширюється на Уповноваженого Верховної Ради з прав людини в частині щодо забезпечення охорони прав людини, яку такий здійснює відповідно до своїх повноважень, не претендуючи на предмет спору, що виник між сторонами, а виключно щодо виконання функцій, передбачених законом»; б) ч. 2 ст. 41 ЦПК України після слів «прокурора» доповнити словами «Уповноваженого Верховної Ради з

прав людини»; в) у ст. 45 ЦПК України частиною 4 такого змісту: «4. Уповноважений Верховної Ради України може вступати у цивільну справу за власною ініціативою або бути залучений судом із метою охорони, захисту та представництва законних інтересів осіб, які потребують захисту».

Список використаної літератури:

1. Бичкова С.С. Цивільний процесуальний правовий статус осіб, які беруть участь у справах позовного провадження: монографія. – К.: Атіка, 2011. – 420 с.
2. Васильєв С.В. Цивільний процес: навчальний посібник. – Х.: ТОВ «Одіссей», 2008. – 480 с.
3. Закоморна К.О. Інститут Омбудсмана як засіб забезпечення прав і свобод людини та громадянина (порівняльно-правовий аналіз): дис. канд. юрид. наук: 12.00.02 / Нац. юрид. акад. України. – Х., 2000. – 151 с.
4. Конституція України: Верховна Рада України; Конституція, Закон від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. – [Електронний ресурс]. – Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. – URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-вр>.
5. Курс цивільного процесу: підручник / В.В. Комаров, В.А. Бігун, В.В. Баранкова та ін.; за ред. В.В. Комарова. – Х.: Право, 2011. – 1352 с.
6. Марцеляк О.В. Інститут Омбудсмана: теорія і практика. – Х.: Нац. ун-т внутр. справ, 2004. – 450 с.
7. Правові позиції Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини та судова практика щодо реалізації права на доступ до публічної інформації. – К.: К.І.С., 2015. – 170с.
8. Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини: Верховна Рада України; Закон від 23.12.1997р. № 776/97-ВР. – [Електронний ресурс]. – Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. – URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/776/97-вр>.
9. Про основи національної безпеки України: Верховна Рада України; Закон від 19.06.2003р. № 964-IV. – [Електронний ресурс]. – Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. – URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/964-15>.
10. Про прокуратуру: Верховна Рада України; Закон, Перелік від 14.10.2014р. № 1697-VII. – [Електронний ресурс]. – Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. – URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1697-18>.
11. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційними поданнями Вищого арбітражного суду України та Генеральної прокуратури України щодо офіційного тлумачення положень статті 2 Арбітражного процесуального кодексу України (справа про представництво прокуратурою України інтересів держави в арбітражному суді): Конституційний Суд; Рішення від 08.04.1999 р. № 3-рп/99. – [Електронний ресурс]. – Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. – URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/v003p710-99>.
12. Селіванов А.О. Виступ на засіданні Конституційного Суду України щодо звернення Верховної Ради щодо конституційності проекту судової реформи: онлайн трансляція у записі від 23 грудня 2015р. – 12.01.20016 р. – [Електронний ресурс]. – URL: <http://ua.112.ua/golovni-novyni/ksu-pochav-rozhlidaty-zvernennia-vr-shchodo-konstytutsiynosti-proektu-sudovoi-reformy-onlain-transliatsiia-284343.html>.
13. Тимошевська І.П. Участь у цивільному процесі органів та осіб, яким законом надано право захищати права, свободи та інтереси інших осіб: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03 / І.П. Тимошевська; МОНМС України, Нац. ун-т «Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого». – Х., 2012. – 21 с.
14. Тимошевська І.П. Участь у цивільному процесі Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, як форма

* Примітка. На думку представника ВРУ у КСУ А.О. Селіванова, виходячи із виступу на засіданні Конституційного Суду України щодо звернення Верховної Ради щодо конституційності проекту судової реформи. Див.: [12].

захисту прав і свобод людини і громадянина [Текст] / І.П. Тимошевська // Проблеми державного будівництва та місцевого самоврядування на сучасному етапі: Матеріали міжнар. наук.-практ. конф., м. Харків, 21 трав. 2009 р. – X. : Вид. СПД ФО Вапнярчук Н.М. / АПРН України, НДІ держ. буд-ва та місцевого самоврядування, НЮАУ ім. Я. Мудрого, 2009. – С. 188–189.

15. Тимошевська І.П. Уповноважений Верховної Ради України з прав людини в цивільному процесі [Текст] / І.П. Тимошевська // Проблеми законності. – Вип. 106. – X.: Нац. юрид. акад. України ім. Я. Мудрого / редкол. В.Я. Тацій [та ін.], 2010. – С. 182–189.

16. Тимошевська І.П. Участь у цивільному процесі органів та осіб, яким законом надано право захищати права, свободи

та інтереси інших осіб [Текст]: монографія / І.П. Тимошевська; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. – Харків: Еспада, 2014. – 174 с.

17. Цивільний процесуальний кодекс України: Верховна Рада України; Кодекс України, Кодекс, Закон від 18.03.2004 р. № 1618-IV. – [Електронний ресурс]. – Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. – URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1618-15>.

18. Цивільний процес України: підручник для студ. юрид. спец. вищ. навч. закл.; [за загальною ред. д. ю. н., доцента М.М. Ясинка]. – Суми: видавництво «МакДен». – 808 с.

19. Цивільний процес: навч. посіб. / А.В. Андрушко, Ю.В. Білоусов, Р.О. Стефанчук, О.І. Угриновська та ін. – За ред. Ю.В. Білоусова. – К.: Прецедент, 2006. – 293 с.

